

№22

**КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ
І МИСТЕЦТВ**

2010

ВІСНИК

серія ПЕДАГОГІКА

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ВІСНИК ПЕДАГОГІКА

ВИПУСК 22

Засновано 1999 року

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР
КНУКІМ
2010

Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць. – Вип. 22 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2010. – 212 с. – Серія «Педагогіка».

У збірнику містяться результати наукових досліджень у галузі педагогіки.
Розраховано на наукових працівників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів.

Редакційна колегія:

Поплавський М.М.,	доктор педагогічних наук, професор <i>голова редакційної колегії;</i>
Безклубенко С.Д.,	доктор філософських наук, професор <i>заступник голови редакційної колегії;</i>
Чачко А.С.,	доктор педагогічних наук, професор;
Петрова Л. Г.,	доктор педагогічних наук, професор;
Магвієнко О.В.,	доктор педагогічних наук, професор;
Скнарь О.І.,	кандидат педагогічних наук, професор;
Медведєва В.М.,	кандидат педагогічних наук, професор;
Бойко Л.Г.,	кандидат педагогічних наук, професор;
Коваленко Н.В.,	кандидат педагогічних наук, професор;

Адреса редакційної колегії: м. Київ-33, вул. Чигоріна, 14, каб. 69,
Київський національний університет культури і мистецтв, науковий відділ,
тел. 528-84-40.

Постановою Президії ВАК України від 11 жовтня 2000 року № 1-03/8 збірник затверджений як наукове фахове видання України, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік № 6).

Державним комітетом телебачення і радіомовлення України видано Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації № 7948 Серія КВ

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА

Білан Л. Л. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	5
Білоножко В. В. СПІВВІДНОШЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ Й ВОКАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ СКЛАДОВИХ ПІДГОТОВКИ ВИКОНАВЦЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	12
Бражнік О. В. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ	18
Василенко Л. М. ОНТОЛОГІЯ «СПІВОЧОЇ ПРИРОДНОСТІ» ЛЮДИНИ	25
Васюк О. В. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИОКРЕМЛЕННЯ ЕТАПІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ	32
Гладка Л. В. ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТІ ДО УЗАГАЛЬНЕННЯ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ НАУКИ	39
Гусакова Н. М. СПЕЦИФІКА ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЖИСЕРА-ПЕДАГОГА ЯК ОРГАНІЗАТОРА ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	47
Жайворонок Н. Б. ІДЕЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПАРТЕСНОГО БАГАТОГОЛОССЯ І ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ ВИКОНАВЦІВ (XVII – XVIII СТ.)	54
Каленський А. А.; Сморчков А. Б. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ	60
Канівець О. М. МЕТОДИ І ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВЕТЕРИНАРНИХ ВНЗ УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ	68
Кдирова І. О. СТАНДАРТИЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЧНЕ ЗАВДАННЯ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	74
Ключко Ю. М. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ З ДІТЬМИ В МУЗЕЇ	80
Ковмір О. М. ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	86
Котляренко С. В. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ	95
Кравченко О. І. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВЧАННЯ РИТОРИКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	102
Крижановська Н. Є. З ІСТОРІЇ ДИТЯЧОГО СПІВУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ	110
Мариненко З. В. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА»	119
Матвієнко Н. М. ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КОЛИСКОВИХ ПІСЕНЬ	123
Мозгова О. М. ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ МИКОЛИ МОЗГОВОГО ЯК НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН	130
Остапенко Г. І. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	136

Педан Д. С. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	141
Рак П. М. ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАСЛУЖЕНОГО АКАДЕМІЧНОГО ЗАКАРПАТСЬКОГО НАРОДНОГО ХОРУ ЯК ЗАСІБ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ХОРОВОГО СПІВУ У СТУДЕНТІВ	149
Рудик Я. М. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАДАННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ ДОДАТКОВИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ОБДАРОВАНІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ МОЛОДІ	155
Сверлюк Л. І. КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ ГУМАННИХ ВЗАЄМИН В УЧАСНИКІВ ДИТЯЧОГО ХОРОВОГО КОЛЕКТИВУ	161
Сверлюк Я. В. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОРКЕСТРОВОМУ КОЛЕКТИВІ	166
Тижбірак В. М. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КЕРУВАННЯ СТУДЕНТСЬКИМ ДУХОВИМ ОРКЕСТРОМ	172
Холоденко В. О. АКТИВНІСТЬ СУБ'ЄКТА ЯК ОСНОВА ПОВНОЦІННОГО РОЗВИТКУ ЙОГО ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ	177
Цюлюпа Н. Л. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ПІД ЧАС ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	185
Чирчик С. В. МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ І СИСТЕМНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ	190
Шкурупій О. А. НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА	194
Шипота Г. Є. ДИТЯЧІ ТЕАТРИ МОДИ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ ВИХОВАНЦІВ...199	199
Яланський А. В. СТАНОВЛЕННЯ ПЛЕНЕРНОЇ ПРАКТИКИ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	206

Холоденко В. О.,

кандидат педагогічних наук, доцент

Національного педагогічного університету ім. Драгоманова

АКТИВНІСТЬ СУБ'ЄКТА ЯК ОСНОВА ПОВНОЦІННОГО РОЗВИТКУ ЙОГО ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано передумови виникнення психічної активності, її сутність характеристики, ознаки та форми. Наведено основи того, що повноцінний розвиток творчої індивідуальності суб'єкта, в першу чергу залежить від змісту мотиваційної системи особистості і домінування у цій системі спрямованості на творчість; від характеру активності, який зумовлений особливостями взаємодії її компонентів: пізнавального, емоційного тощо; від динамічного рівня активності, який є показником інтенсивності подолання особистістю внутрішніх і зовнішніх протиріч.

Ключові слова: активність, мотивація.

В статье проанализированы предпосылки возникновения психической активности, её сущностные характеристики, признаки и формы. Представлено обоснование того, что полноценное развитие творческой индивидуальности субъекта, в первую очередь, зависит от содержания мотивационной системы личности и доминирования в этой системе направленности на творчество; от характера активности, который обусловлен особенностями взаимодействия её компонентов: познавательного, эмоционального, волевого; от динамического уровня активности, который является показателем интенсивности преодоления личностью внутренних и внешних противоречий.

Ключевые слова: активность, мотивация.

Pre-conditions of origin of psychical activity, her essence of description, sign and form, are analysed in the article, bases over of that valuable development of creative individuality of subject, in the first turn, depends on maintenance of the motivational system of personality and prevailing in this system of orientation on creation are brought; from character of activity, which is predefined by the features of interaction of her components, : cognitive, emotional and others like that; from the dynamic level of activity, yaks and is the index of intensity of overcoming of internal and external contradictions personality.

Key words: activity, motivation.

Базовим підґрунтям у повноцінному розвитку творчої індивідуальності людини є її активність, адже вона дозволяє суб'єкту творчої діяльності мобілізувати всі свої сутнісні сили. Початковою формою активності є активність матерії як здатність до саморуху, змінення себе та інших у закономірній взаємодії об'єктів із збереженням своєї якісної самобутності та цілісності.

Активність нервової системи виявляється, насамперед, у створенні мозком сценаріїв та зразків, які потребують перевірки дійсністю. Саме звідси й виникає можливість передбачення: якщо у тварин сенсорні сигнали здебільшого запускають "певну поведінку", то в людини вони перевіряють передбачення винайдених нею схем.

Психічна активність полягає в тому, що людина безпосередньо і опосередковано відображає, регулює, продукує, прогнозує, створює образи і спонукає себе та інших до діяльності. Вона передбачає боротьбу протиріч, саморух, цілеспрямовану організацію та інтеграцію енергії, інформації, матерії [14; с. 35].

Чотири основні функції психіки людини можна розташувати в порядку підвищення рівня активності у такий спосіб: відображення, регуляція (саморегуляція), спонукання і творчість [14].

Вчинку, будь-якій дії людини передуює внутрішня активність, на що вказував ще І. Кант: "...активність передуює дії" [15; с. 335]. Отже, той оперативний спокій, що ми спостерігаємо, насправді є формою внутрішньої активності психіки та організму в цілому, тобто підготовкою і готовністю, установкою до певної дії, умовою найбільш ефективного пізнання світу та усвідомлення сприйнятого. Як це не дивно, але найбільш безперервно активність наростає під час гальмування [31].

Внутрішня активність по суті є формою самодіяльності людини. "Якщо діяльність є єдністю об'єктивно-суб'єктивних якостей, то активність – належність людини і більшою мірою – суб'єкта діяльності" [35; с. 54]. Активність виражає не саму діяльність, а її рівень та характер, впливаючи на мету і на усвідомлення мотивації діячем.

Пізнавальна активність – цінне і складне особистісне утворення школяра, яке формується у шкільні роки і виявляється у кожному наступному віці – є тим чинником, що активізує всю навчальну діяльність та збільшує продуктивність навчання. Тому цінність уроку найчастіше визначають через активність учнів. Пізнавальну активність можна вважати підготовчою сходинкою до самостійності. Саме від становлення самостійності з раннього віку залежатиме рівень активності дитини та її орієнтації у навколишній дійсності. Адже самостійність пов'язана з ініціативою, з пошуком різних шляхів вирішення навчально-пізнавальних завдань без участі дорослих і сторонньої допомоги [35; с. 56].

Поняття активності розуміють і тлумачать по-різному: як "нервову психічну енергію" (О. Лазурський) [17; с. 37]; як самостійну форму руху суб'єкта, що відтворює і розширює його здібності до діяльності у предметному середовищі; як акт переходу можливостей у дійсність; як спеціальну діяльність, що знімає будь-які наявні обмеження (В. Петровський) [22; с. 26–38]; як міру діяльності, ступінь її інтенсивності; як ядро нашого "Я" та безпосередній вияв життєвої субстанції нашої душі (У. Джеймс) [12; с. 26]; як постійну готовність, потребу діяти (К. Хеймс і Х. Вірсм) [14; с. 85]; як особистісне утворення, що визначає особливий стан школяра та його ставлення до діяльності (Г. Щукіна) [35; с. 54]; як "здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міру цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища і самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури" (С. Гончаренко) [9; с. 21].

Для того, щоб визначитися з поняттям активності, передусім, потрібно визначитися з джерелом його походження. Уперше це питання було поставлене З. Фрейдом [32], який вважав, що визначальними потребами для виникнення активності є “лібідо” та “агресія”. А. Адлер [2], Е. Фром [33], К. Юнг [36], на відміну від біологізаторської концепції З. Фрейда, під механізмом активності розуміли протистояння впливу соціуму. Ці теорії мали й спільне, бо обидві були побудовані на протиставленні особистості та суспільства.

Інші погляди щодо витоків активності має Е. Берн, він пропонує шукати їх у двох найбільших прагненнях людини: до створення та до руйнування. Від здатності людини спрямовувати ці внутрішні сили, зазначає Е. Берн, буде залежати її психічний розвиток. На думку вченого, прагнення до створення породжує любов, щедрість, велич душі, палке відтворення нащадків та радісну творчість [4]. До того ж причиною виникнення творчої активності є потреба у творчості, тому розвиток творчої активності слід починати з розвитку потреби творити. Кожна зміна в нашому житті обов'язково викликає деякий стрибок активності, спрямований або на використання нового, або на те, щоб уникнути його, зберегти звичне [28; с. 75]. Активність свідчить про те, наскільки інтенсивно (енергійно) людина впливає на зовнішній світ і долає перешкоди щодо досягнення мети (цілеспрямованість, наполегливість, зосередженість, концентрація уваги) [23; с. 88].

У сучасних вітчизняних наукових дослідженнях виділяють три джерела активності людини: власне людина, природне і соціальне середовище, взаємодія людини з іншими людьми. Якщо перші два джерела можна назвати потенційними мотивами, то взаємну інформацію, регуляцію, емоційну, інтелектуальну і вольову реакцію, систему потреб, потенцій, відповідних і зустрінених дій – актуальними мотивами.

Саме мотиви є тією силою, що спонукає і пробуджує активність особистості. Вони ґрунтуються на біологічних потребах та генетично успадкованій, спонтанній активності нервової системи. Активність може викликати потреба в самоактуалізації (яка, за А. Маслоу [19], в ієрархії мотивів посідає найвищий рівень) та розуміння своєї нужди, що усвідомлюється як недостатність чогось об'єктивного і переживається як страждання. І нарешті – емоції, які спонукають, готують, орієнтують, прогнозують, передують активності людини.

Мотивація активності людини самоорганізується шляхом створення системи мотивів, в якій протягом певного часу домінує один, або відбувається їхня боротьба під впливом ситуації, взаємодії людини з людиною і різноманітних внутрішньоособистісних чинників ситуативного й неситуативного походження. Тому важливо, щоб активність особистості регулювалася позитивними мотивами. Так, людина відчуває приємну втому від важкої, але цікавої роботи, і неприємну – від нецікавої, порівняно легкої роботи.

Психолог О. Єршов поділяє мотиви на три групи. До першої він відносить мотиви, породжені внутрішніми суперечностями людини, які закладено в успадкованих біологічних потенціалах. Вони вважаються неситуативними, орієнтованими на майбутнє, незалежними від середовища, умов діяльності й людських відносин. До другої групи вчений включає мотиви, що є результатом переосмислення і закріплення у свідомості

людини зовнішніх суперечностей. Вони також вважаються неситуативними, орієнтованими на збереження й відтворення визнаних суспільством цінностей. До мотивів цієї групи належать звички, навички, стереотипи мислення і поведінки, ціннісні орієнтації, ідеали, сформовані й виховані середовищем та людиною під час діяльності. Мотиви третьої групи є наслідком внутрішніх і зовнішніх суперечностей. Вони розглядаються як ситуативні, спрямовані на теперішній час. Серед мотивів третьої групи О. Єршов виділяє засоби досягнення мети; перевагу тих чи інших методів, форм діяльності; ефект дій, що переживається як везіння або невезіння; почуття, що виникають під час спілкування, або під час спільної діяльності [14; с. 40].

Вирізняють адаптивну мотивацію, що спрямовує діяльність людини на збереження нею власної цілісності, отримання максимуму задоволення, економну витрату власних сил, на пристосування до середовища та встановлення рівноваги у взаємовпливах; і не адаптивну, яка скеровує потребу і бажання ризикувати на подолання власної обмеженості, перевірку власних сил та реалізацію себе як особистості.

С. Рубінштейн вважав, що мотивом активної діяльності є спонукальна реакція. Вона відображається в емоційно-вольових процесах особистості, що розуміється психологом як сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються зовнішні впливи [26].

Стійку стратегічну активність викликає спрямованість особистості, тобто потреба або група потреб, інтересів. Вона виявляється в стилі мислення, поведінки, відносин, спілкування, діяльності та в характері установок, ціннісних орієнтацій, мети. Спрямованість є тією інтегративною, системоутворювальною якістю, що мобілізує і регулює активність людини в конкретних ситуаціях. Чим більше вона розвинена й сформована, тим більше вона впливає на тактику, методи і форми поведінки, на стиль життя в цілому. Передумовою утворення спрямованості є система ціннісних орієнтацій. Високі цінності стають змістовною основою спрямованості, домінуючи та визначаючи тим самим вибір мети активності. Так, мета, цінності, орієнтації, потреби і потенціали людини дозволяють їй регулювати свою діяльність, забезпечуючи цілеспрямовану й організовану психічну активність.

Найважливішими регуляторами і спонукачами активності є засвоєні та виховані принципи, правила, відношення, норми і форми поведінки, що набувають абсолютної цінності, узагальненої або конкретної спрямованості. Принцип діє як самонаказ, самозаборона, як орієнтир у житті, справах та відносинах. Таким чином, переконання стають найвищим регулятором і джерелом активності.

Активність особистості завжди цілеспрямована, мотивована і реалізується в різних формах за допомогою відповідних засобів. Різні форми активності людей виникають завдяки трьом підсистемам детермінант. Перша підсистема – внутрішні суперечності, тенденції. Це потреби і якості людини, боротьба думок і емоцій, відношень, переконань, інстинктів, внутрішньоособистісні конфлікти. Друга підсистема – зовнішні суперечності, зміни, які відбуваються в природному і соціальному середовищі, стимулюючи людину, потребуючи від неї певної поведінки, дії. Третя підсистема – внутрішньо-зовнішні суперечності. Вони виникають і вирішуються під час взаємодії людини з середовищем та співактивності людей [14; с. 6].

Дати вичерпний перелік мотивів активності неможливо, бо вони змінюються і розвиваються разом із самою людиною, її відношеннями і потребами, разом із суспільством, в якому живе ця людина.

Отже, психологічну основу активності складають потреби та внутрішні суперечності особистості. Від потреб людини, предметного середовища, рівня активності залежить характер її поведінки (імпульсивна, примусова, вольова). Д. Узнадзе здійснив класифікацію форм поведінки за видами потреб. До першого класу вчений відніс потреби у предметах (субстанціональні), що породжують екстерогенну поведінку: споживання, обслуговування, працелюбність тощо. До другого класу – потреби в самій активності, що породжують інтерогенну поведінку (ту, що спонукається з середини): естетичну насолоду, творчість, гру, спорт і розваги. Проміжною формою вважається навчання [29; с. 30].

На думку Ш. Надірашвілі, гра, задоволення, споживання і спілкування є найнижчими формами активності, бо відбуваються імпульсивно й без особливого втручання свідомості. А художня творчість, спорт, розумова і фізична праця, обслуговування і суспільна діяльність – найвищими формами, бо задіюють свідомість та волю і є діяльністю за самою її сутністю. Проміжне місце посідають розваги, задоволення естетичних потреб, навчання. Ш. Надірашвілі відзначає, що найбільш суттєвим критерієм оцінювання розвитку активності має бути свідомість і воля [21; с. 23–27].

О. Грачов виділяє три форми активності особистості: праксичну, когнітивну, комунікативну (праця, пізнання, спілкування). Він вважає, що в забезпеченні активної реалізації особистісного потенціалу велику роль відіграють зовнішні умови, а також розвиненість та співвідношення основних якостей психіки: розуму, почуттів та волі [10; с. 41–45].

Під час дослідження К. Абульхановою–Славською було виявлено шість типів активності особистості, що відображають взаємозв'язок відповідальності та ініціативи: гармонійний, продуктивний, рефлексивний, виконавчий, функціональний, споглядальний. Високий рівень активності спостерігався у гармонійного типу, який забезпечує особистості повну автономність через ідентифікацію суб'єкта ініціативи з відповідальним виконавцем [1; с. 7]. К. Леонгард, вивчаючи “акцентуйованих особистостей” і поділяючи їх на десять типів, відзначав, що висока соціально-психологічна активність найбільш притаманна гіпертимічному типу, який відрізняється підвищеним фоном настрою в поєднанні з жагою діяльності, оптимізмом та підприємливістю [18].

Ознаками психічної активності вважають вольове зусилля (М. Басов, П. Блонський, О. Лазурський) [3; 6; 17], вияви і напруження енергії (В. Бехтерев, В. Вундт) [5; 7], інстинкти, неусвідомлюване (З. Фрейд) [32], реакцію, цілісну поведінку (К. Корнілов) [16], різні форми поведінки, зумовлені утворенням і застосуванням соціальних знаків-стимулів (Л. Виготський) [8], уважність, схильність, живу співучасть в загальному процесі, швидке реагування на зміну обставин діяльності (Г. Щукіна) [35], наявність установки (Д. Узнадзе) [30], уваги (Н. Добринін) [13], затриманий рефлекс (С. Рубінштейн) [25], вибірковість відношень і міру стійкості особистості (О. Лазурський) [17].

Пізнавальні, емоційні, вольові компоненти активності можуть певним чином впливати один на одного, домінувати залежно від спрямованості активності, виду і умов діяльності, спілкування і поведінки. Воля та емоції не завжди антагоністичні, оскільки почуття можуть бути астеничними (що паралізують активність) і стеничними (що викликають її). Свідомість регулює емоції, волю та їх взаємовплив, забезпечуючи інтегративну і спрямовувальну функції одночасно з продуктивною і мобілізуючою.

Важливим компонентом психічної активності та саморегуляції є оцінка і самооцінка, які дозволяють зіставляти цінності, вчинки, відношення шляхом порівняння власних показників із результатами діяльності інших людей. Для оптимальної активності особистості характерні: адекватна оцінка своїх сил і можливостей, реальне уявлення про труднощі й умови досягнення бажаних цінностей, здатність протистояти тиску з боку оточення, заниженим чи завищеним вимогам.

Необхідною й обов'язковою умовою виникнення творчості як активності найвищого ступеня є загальна активність. Вона вже генетично закладена в кожному організмі й існує за законами та механізмами біологічної адаптації. На рівні психіки активність підживлює система активності, розташована в ретикулярній формації стовбуру головного мозку [20; с. 130].

Характеризуючи особистості з ознаками загальної активності, відзначають, що вони невичерпно енергійні, стеничні, підприємливі, активні в досягненні мети, не можуть довго залишатися без справи; уникають тонкої, копіткої праці; всюди втручаються, намагаються бути безпосередніми учасниками подій і готові для цього летіти на край світу, терпіти незручності і небезпеку; в колективі стають лідерами – вміють об'єднати людей, правильно розподілити обов'язки, повести за собою; їх слухаються, їм підкоряються, з їх вимогами рахуються; у них висока соціальна активність; нейрофізіологічною основою такої активності є сильний, неврівноважений і особливо врівноважений, рухливий тип темпераменту, тобто холерика і сангвініка [14; с. 71].

Основний показник загальної активності – динаміко-енергетично напруження – було виділено В. Русаловим. Він включає рух, мову (тобто їх темп, ритм, швидкість, інтенсивність, пластичність, витривалість) та емоційність людини (тобто сукупність індивідуально-стійких ефектів і настроїв: вразливість, емоційну збуджуваність, лабільність із домінуванням одного з таких провідних настроїв, як радість, гнів, печаль) [27; с. 23].

Отже, загальну активність можна вважати основою для формування і виявів більш складних видів активності, приміром, таких як активність у творчості та надсвідомо активність. Без наявності загальної активності людина навряд чи могла б розвиватися, реалізовувати свої потенціали або просто цікаво прожити життя. Психологи стверджують, що динамічні межі психічної активності задає тип нервової системи. Так, в інтровертів збудження переважає над гальмуванням, а в екстравертів – гальмування над збудженням.

Міру активності визначають за цілеспрямованістю дій та досягненнями людини, співвідносячи їх з хімічними, нейрофізіологічними та іншими енергетичними показниками. Так, педагог Т. Шамова, виділяючи три рівні активності особистості (репродуктивний, інтерпретуючий, творчий), вважає, що вийти на третій рівень можна,

тільки пройшовши два попередні. Творча активність дитини є наслідком неузгодженості між знаннями, що вже зустрічалися в її досвіді та новою інформацією. Адже, стикаючись із новим явищем, шукаючи новий спосіб проникнення у сутність та взаємозв'язок явищ, учень творчо трансформує знання та способи діяльності в нових умовах. У результаті цього виникає високий рівень збудження, сильний вияв вольових якостей, наполегливість у досягненні мети, широкі й стійкі пізнавальні інтереси [34].

Активність учня як суб'єкта навчання виникає тільки тоді, коли об'єктом його зусиль стає він сам: "якщо в найпростіших формах навчання переважає керування ззовні, то на високій сходинці основну роль починає відігравати "самоуправління" учня: замість дій за певним зразком з'являються його пошукові дії; контроль над процесом навчання, що відбувався ззовні, замінюється самоконтролем" [11; с. 3]. "Зворотній зв'язок" сигналізує про правильність чи помилковість процесу і результату, він немовби повертається до самого учня, спонукаючи його до корекції виконаної роботи.

Надактивність особистості викликається потребою в творчості, що зумовлена наявністю сил, задатків, досвіду, знань, діалектикою самого життя. Вона означає відмову від стандартів, від застосування шаблонів, подолання та руйнування стереотипів розуміння. Це свобода від того, що вважалось необхідним і суттєвим. Надактивність спрямована на творчий пошук і завдяки цьому її можна вважати творчою. Сутністю творчої активності є бісоціація в минулому непов'язаних матриць, завдяки якій відбувається синтез того, що раніше здавалося непоєднуваним та відкриття нових правил [24; с. 680].

Отже, повноцінний розвиток творчої індивідуальності суб'єкта, насамперед, залежить від змістовного наповнення мотиваційної системи особистості та домінування в цій системі спрямованості на творчість; від характеру активності, що зумовлений особливостями взаємовпливу її компонентів: пізнавального, емоційного, вольового; від динамічного рівня активності, що є показником інтенсивності подолання особистістю внутрішньо-зовнішніх протиріч.

Література:

1. Абульханова-Славская К. А. Типология активности личности // К. А. Абульханова-Славская Психологический журнал. – 1985. – Т. 6. – № 5. – С. 3–18.
2. Адлер А. Понять природу человека: Пер. с нем. – СПб.: Гуманитар. агентство: "Акад. проект", 1997. – 251 с.
3. Басов М. Я. Избранные психологические произведения / М. Я. Басов: Под ред. В. Н. Мясищева, В. С. Мерлина. – М.: Педагогика, 1975. – 432 с.
4. Берн Э. Секс в человеческой любви: Э. Берн: Пер. с англ. – М.: АСТ: Ин-т общегуманитар. исслед., 1997. – 351 с.
5. Объективная психология / В. М. Бехтерев: АН СССР, Ин-т психологии. – М.: Наука, 1991. – 475 с.
6. Блонский П. П. Психология младшего школьника / П. П. Блонский: Под ред. А. И. Липкиной, Т. Д. Марцинковской. – М.: Ин-т практ. психологии, 1997. – 574 с.
7. Вундт В. Введение в философию / В Вундт Пер. с нем. – М.: Добросвет, 1998. – 354 с.
8. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6 т. / Л. С. Выготский: Под ред. А. М. Матюшкина. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 3: Проблемы развития психики. – 174 с.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
10. Грачёв А. А. Реализация личностной активности рабочего в производственных ситуациях и жизнедеятельности: Психология личности и образ жизни / А. А. Грачёв. – М.: Наука,

**АКТИВНІСТЬ СУБ'ЄКТА ЯК ОСНОВА ПОВНОЦІННОГО РОЗВИТКУ
ЙОГО ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ**

1987. – 220 с. 11. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / Давыдов В. В. – М. : Педагогика, 1996. – 240 с. 12. Джеймс У. Воля к вере: Сборник: Пер. с англ. – М. : Республика, 1997. – 430 с. 13. Добрынин Н. Ф. Об изучении свойств внимания // Вопросы психологии внимания. – Вып. 4. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1972. – С. 3–21. 14. Ершов А. А. Взгляд психолога на активность личности. – М. : Луч, 1991. – 159 с. 15. Кант И. Критика чистого разума И Кант. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 672с. 16. Корнилов К. Н. Естественнаучные предпосылки психологии: Избр. психолог. тр. / Сост. С.А.Богданчиков. – М. : Моск. психолого-социальный ин-т: НПО “МОДЭК”, 1999. – 491 с. 17. Лазурский А. Ф. К учению о психической активности. А. Ф. Лазурский – М., 1916. – 155 с. 18. Леонгард К. Акцентуированные личности. К. Леонгард – К. : Вища шк., 1981. – 390 с. 19. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование А Маслоу – К.; Донецк: Ин-т психол. АПН Укр., 1994. – 52 с. 20. Мясищев В. Н. Сознание как единство отражения действительности и отношения к ней человека: Проблемы сознания. В. Н. Мясищев – М. : Наука, 1970. – 211 с.